

A Lóczy-féle törvény pedig egyenlő joggal alkalmazható a folyó bármely szakaszán, tekintet nélkül arra, hogy a partokat a folyó építette-e fel vagy sem.

Az eszmék történetének szempontjából talán érdemes lesz felemlítenem azt, hogy a Tisza kanyargós jellemét lényegileg már Hunfalvy is a part s a mederfenék (hordalék) anyagának viszonylagos mozgathatóságából magyarázza. „Medernek feneke — úgymond — felső részében kavicsból és homokból áll, középső és alsó részeiben finom iszapból, tehát általában laza s könnyen elmozdítható anyagból. Partjait T. Ujlaktól kezdve majdnem mindenütt áradmány, hordalékföld alkotja, amely tömöttebb, mint a meder feneke. Ez tehát általában véve kevésbé képes a hullámok árjának ellentállani, mint a többnyire meredek partok. Onnan van, hogy a Tisza, noha nagy és sok kanyarulatot tesz s noha elég foka, morotvája és holttere van, mégsem oszlik szét annyi ágra, mint pl. a Duna Pozsony és Gönyő közt, s hogy aránylag kevés meg csekély szigete is van. Medre csak helyenként szélesedik ki aránytalanul, hol t. i. partjai porhanyós földrétegekből állanak, s ott szigeteket is alkot.”¹⁾ Ez az észrevétel azonban a Hunfalvy fogalmazásában csupán a Tiszára vonatkozik. Még csak egy részleges jelenségre alkalmazott magyarázat. Lóczy fogalmazásában tartalmában kibővülve, általános érvényű törvénytényé lesz.

A magyar tengerpart s a novii barlang.

Írta Vargha György.

A magyar tengerpart vidéke barlangképződésekben rendkívül szegény. Alig pár kisebb és jelentéktelen barlangszerű képződés ismeretes. Nem szorosán a hazai területen de minthogy Veglia szigete legszorosabb összefüggésben van felépítés és kőzettani szempontból, meg kell említeni a Cirkvenicával átellenben fekvő barlangot, amely már régebben ismeretes, sőt kiránduló hely is a nyaralók számára.

Az a barlang, amelyről most szólni akarok, az sem új. Méhely Lajos gyűjtött már benne denevéreket, Kormos Tivadar dr. pár évvel előbb hasonlóan járt az elülső részében.

Julius havában Kormossal együtt kerestük fel a barlangot. Nagy érdeklődéssel indultunk a barlangkutatásra.

A Novi-Selce országút mellett van közvetlenül a barlang, a Sv. Lucia kápolnától vagy 1 km távolságban Novi felé az út belső széle mellett.

A bokrok és a felrakott kőkerítések, illetve falak észrevehetetlenné teszik az uttól csak egy lépésre fekvő dolinát, amelytől befelé nyílás vezet.

A dolina 5 m mély s az országút felől a pásztorok lépcsőszerű be-vágásokat is tettek, mert alulso részében tüzet raknak, sőt a vihar és eső elől menedéket is találnak a dolina bolthajtásos részei alatt.

¹⁾ A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása. III. kötet. 305. lap.

A dolina-képződés a part melletti részen elég ritka; apró dolinaszerű mélyedéseket ugyan lelhetünk, de tipikus hasonló alakulást, mint fenn a Karszton vagy Velebitben sehol sem lelhetünk; okát a kevesebb csapadékban vélem felismerni, amely beszivárog a sziklákba. Nagyobb járatokat, földalatti folyosókat s üregeket nem találunk.

Hogy földalatti járatok elég nagyszámban vannak, mutatják a tenger-part fenekén felbukkanó források. A magyar tengerparti részen elég gyakoriak; sok helyütt a sziklák közül fakadnak elő, különösen apály idején jól megfigyelhetők; a lakosság ezeket a helyeket jól ismeri s az édesvizben szegény vidéken itt mossák a ruhákat is, sőt Cirkvenicán a Therapia mosója mellett, még cement-medencét is építettek erre a célra. Mint-hogy a magyar tengerparton az ily fajta felfakadó vizek nem nagyon sűrűek, alig van befolyásuk a tengervíz hőmérsékletére s így a fürdőzés itt kellemes, ellentétben az Isztriai partokkal, ahol Abbaziától kezdve a partok alja csupa fakadó víz, ezer és ezer forrás, amelyek bizony 8—12° C fokúak s éreztetik hatásukat a parti részeken a tenger vizére is.

A magyar tenger Sv. Helenától Selceig terjedő darabjának parti feneke az océn homokkő elmállásából keletkező homok; a homokban számos folt van, ahol a homokszemek közt bugyog fel az édes víz, amit a víznek lokális jellegű hidegségéből is jól meg lehet figyelni.

A kutfúrás a lakosság szegény voltára való tekintettel fényűzés, de úgylátszik nem is jár megfelelő eredménnyel; vizet kapnak, de az is erősen sós, ezért a ciszternák nagyon is gyakoriak s ha jó karban vannak s mélyek, bővizűek s frissek.

A novii barlang három részből áll a dolinán kívül, amelyek az ország-uttal párhuzamosan helyezkednek el ESE irányban.

A dolina keleti oldalán van a lejárati vagy három méter hosszúságban. Itt elég meredeken hasadékszerű nyílás megy NE irányba, amely elég meredek s csuszva lehet lemenni, de E-irányban egy kis emelkedésen át, amely vagy 75 m magasságig a tetőhöz emelkedik, a középső részbe jutunk, amely ember magasságú, 4—5 m hosszú s egészében NE irányba lejtő hasadéknak fekvő, kiszélesedett része. A barlang levegője nedves, falai erősen vizesek, a fenék telve denevér guanoval, amely pár centiméter vastagon borítja a hepehupás alsó részt.

A hasadás teljes képe nyílik elénk s kitűnik, hogy a barlang főrésze a krétakori senonrétegek dőlése irányában fejlődött ki. A lefelé vezető rész 1½ m magas s 30—40° alatt lejt s az egész hordalékkal, kődarabokkal borított, amit bizonyára a dolinába futó vizek görgettek oda. 10—15 méter mélyre vezet a nyílás, ahol a hasadás kelet felé vezet egy sikátoron, amelybe a hasadás felső részéből egy kerek vízlefutó nyíláson le is tekinthetünk, majd a sikátor szűkül, úgy, hogy csak a velünk levő apró gyerekek voltak képesek egy darabig előrehaladni s állítólag a tovább dobott kő vízbe esik bele, amelynek csobogása hallható. Ennek a rejtett víznek a szintje a tenger szintjének felelne meg.

A barlang bejárata 45 m magasban van a tenger színe felett s vagy 250 méterre a tengerparttól, ahol magas sziklák emelkednek fel 10—15 m-ig s azután lankásan emelkedik fel az országutig s azontul a Zagori vrh kulináló pontig, ahonnan valamivel meredekebben ereszkedik alá a Vinodol völgy felé a Suha-patakig.

A középső barlang-részletből 75 cm magas nyíláson és kis emelkedésen át a nagy terembe jutunk. Az acetilen fénnyel felébresztette a pár százra tehető denevért álmából, s azok suhogva csapkodnak körülünk s nem egy vágódik arcunkba is; egész harc fejlődik ki s 10—20 denevér marad a harctéren, míg a tömeg lecsendesül s körülnézhetünk; elég nagy terem, 8 m hosszú, tényleg 6 m széles s magassága is meg van 3—4 m. Az alját mindenütt vastag guano takarja, amelybe sok helyütt botom 60—70 cm-re csuszott bele, pár vagon bizonyára van itt.

Kerestük, vajon van-e továbbá sikátora a teremnek, de sehol sem találtunk; a W-oldalon a felső sarokban vagy 1½ m-es mélyedés volt, vakon végződött; a víz odafolyására sem lelünk nyílásokat, úgy hogy csak az apró repedéseken át jut be a bőséges víz, amely a terem alján egy szakadékon folyik át a hasadék felé, de ez bajosan járható. Az oldalakon elég szép cseppkövek, stalagtitok lelhetők, sok közöttük egész lapos, de a leg szebb egy nagy oszlop, amely a boltozatról a déli oldalon nyúlik alá, egyúttal az oldal egyik részét is alkotja, s gazdag és változatos cseppköveivel a barlang legszebb része.

A barlang kis méreteinél fogva s hozzáférhetőségének nehézsége miatt sem lehetett emberi lakás, sőt állatok sem keresték fel denevéreken kívül. Kormos kutatása ebben az irányban semmi pozitívumot sem adott.

A tengerpart-alakulás egészen riasztó-partszerű; meredek sziklák a tengerből emelkednek fel s előttük majd mindenütt pár szirtmaradvány mutatja a tenger romboló hatását; a magyar tengerparton a sirokkó és az árapály, Veglián a bórá hullámai marják erősen a tengerpartot. A part majd egész hosszában krétakorú senonmeszek az uralkodók, ritkán kapunk numulitmeszet s kivételes az eocén homokkő, amely a Maltempo kanális fenekét mindenütt alkotja.

A mészkövek dőlése a tengerparton mindenütt északkeleti s így a parttól egészen befelé, aminek eredménye, hogy sok helyütt befelé hajló lapokat találunk a parton, mint Noviban, másutt pedig a víz dinamikai hatása folytán a vízszintjében levő rétegek kimaratnak, beöblösödő, barlangszerű bolthajtások keletkeznek, amelyek a felette levő rétegek egyik-másikának leszakadásával csak növekednek; így jelenség egész garmadával található.

Az ily partvidék nem is alkalmas a településre. A telepek a part helyett inkább a hegyoldalakra kerülnek s falvat egész Zenj-ig csak kettőt találunk, Cirkvenicát és Novit, utóbbi a Vinodol völgy végén, az előbbi pedig azon áttörési völgy tengerparti torkolatánál, amely a felső Vinodol völgyből vezet ki, sőt még Portoré is hasonló fekvésű, amely a Vinodolnak megfelelő Buccari öbölnek a Quarneroba nyíló bejáratánál épült.